

Sammanfattning

Tjeckien har en liberal syn på cannabis och även högst antal invånare 15–34 år i Europa som använt cannabis de senaste 12 månaderna. Sedan 2013 är medicinsk användning av cannabis tillåtet och i slutet av 2022 aviserade den tjeckiska regeringen att de vill legalisera bruk av cannabis för vuxna och även tillåta odling för eget bruk. Avsikten var också att möjliggöra en laglig, reglerad marknad där försäljare skulle kunna beskattas.

2023 kom ett beslut att ändra inriktning i narkotikapolitiken och regeringens samordnare i beroendefrågor, Jindřich Vobořil, fick i uppdrag att utarbeta ett lagförslag. Under sommaren började dock en proteströrelse växa fram, med politiker från ett par av partierna i regeringskoalitionen som frontfigurer.

I januari 2024 kom så förslaget, men det skarpa förslaget var en kompromiss och inte alls lika långtgående som det ursprungligen var tänkt. Jämfört med det ursprungliga förslaget saknades cannabisklubbar och en reglerad marknad. Drogamördnaren tillkännagav dock, redan i samband med presentationen av kompromissförslaget, att han även skulle lägga fram det ursprungliga förslaget för parlamentet.

En omröstning skulle ske inom kort, men har ännu (september 2024) inte genomförts. Orsaken är sannolikt oenigheten. Även om en majoritet av regeringspartierna stod bakom kompromissförslaget, kan det vara svårare att nå enighet när två förslag finns att ta ställning till.

Bakgrund

Tjeckien är ett ganska ungt land som bildades då Tjeckoslovakien delades den 1 januari 1993. Enligt Utrikespolitiska Institutet¹ är invånarantalet ungefär som i Sverige, 10,6 miljoner varav 1,3 miljoner bor i huvudstaden Prag. Geografiskt gränsar landet till Polen, Tyskland, Österrike och Slovakien.

Efter valet i oktober 2021 fick partiet Missnöjda medborgares aktion (ANO), lämna över makten till en koalition av mitten-högerpartier, Alliansen tillsammans, som består av Demokratiska medborgarpartiet (ODS), Kristdemokratiska unionen-Folkpartiet (KDU-ČSL) och TOP 09. Tillsammans med alliansen mellan Piratpartiet och Borgmästare och oberoende (STAN) bildar de regering.

Det är med andra ord inte något enkelt politiskt landskap för att driva igenom reformer. Det är sannolikt förklaringen till att den omröstning som skulle ske "inom några veckor" efter att förslaget kommit i januari, har dröjt och i skrivande stund ännu inte genomförts.

¹ <https://www.ui.se/landguiden/>

Cannabisanvändning

Tjeckien hör till de mer cannabisliberala länderna i Europa. Enligt EMCDDA:s rapport European Drugreport 2023² har Tjeckien högst andel invånare 15–34 år i Europa som använt cannabis de senaste tolv månaderna: 22,9 procent. Att jämföra med Sveriges 6,5 procent.

I samma åldersgrupp har 44,1 procent någon gång använt cannabis i Tjeckien. För samtliga vuxna, 15–65 år har 29,9 procent någon gång använt drogen.³

Ekonomiskt förväntas omsättningen av cannabis att öka framöver med den uppluckrade lagstiftningen, enligt Euromonitor.⁴

Nuvarande narkotikapolitik i Tjeckien

I april 2023 antog den tjeckiska regeringen en reviderad beroendepolitisk handlingsplan för 2023–2025.⁵ Den sägs vara "baserad på en vetenskaplig och balanserad grundtanke för att förebygga och minska risker och skador". Enligt handlingsplanen balanserar den reglering med viss frihet för individen och principen om den fria marknaden med hur skadliga de enskilda beroendeframkallande medlen bedöms vara.

Handlingsplanen listar fem prioriteringar, varav en är att införa en reglerad marknad för cannabis och andra beroendeframkallande medel, som tobak och alkohol och spel. Regleringsmodellerna ska utformas olika beroende på vad de reglerar. Tanken är att regleringen ska begränsa den illegala marknaden. Modellerna ska också stödjas av prevention och behandling, inklusive program för tidig intervention.

Lagstiftning och straff

Enligt EMCDDA:s rapport Cannabis laws in Europe: questions and answers for policymaking⁶, var antalet rapporterade narkotikabrott i EU 642 000 år 2020, varav de cannabisrelaterade brotten stod för mer än tre fjärdedelar av brotten mot bruk eller innehav och över hälften av överlåtelsebrotten.

De senaste 20 åren har flera av EU:s medlemsländer sänkt fängelsestraffen, eller tagit bort dem helt, för cannabis.

Medicinsk cannabis är laglig i Tjeckien sedan 2013 och användningen ökar (se tabell nedan). Tillstånd för odling av medicinsk cannabis beviljas av Statens institut för narkotikakontroll. Enligt lagen ska odlaren registrera varje planta och hur den hanteras.

² https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2023/cannabis_en

³ https://www.euda.europa.eu/data/source-data/edr/2023/cannabis_en

⁴ <https://www.euromonitor.com/article/key-trends-for-cannabis-in-czech-republic-new-opportunities-in-2023>

⁵ <https://www.hrot24.cz/clanek/pirati-navrh-normy-upravuje-konopne-kluby-a-samopestovani-ne-regulaci-trhu>

⁶ https://www.euda.europa.eu/news/2023/cannabis-laws-europe-questions-and-answers-policymaking_en

År 2010 sänkte Tjeckien nivån på högsta straffet för cannabisbrott. Enligt straffstatistiken i EMCDDA:s rapport verkar det ändå som om de personer som dömts för langning fått betydligt hårdare straff i Tjeckien än i Sverige. Enligt rapporten, vars uppgifter är från 2017, var genomsnittsstraffet för överlåtelse av ett kilo cannabis i Tjeckien cirka två och ett halvt år och ibland ännu mer, medan samma brott i Sverige verkar ge max ett år, vilket är bland de lägsta i EU. Distribution av 10 kilo cannabis väntas i genomsnitt ge åtta år i Tjeckien, medan samma brott i Sverige ger cirka tre år.

Medicinsk cannabis

Medicinsk cannabis blev tillåtet i Tjeckien 2013. Sedan 2017, då totalt ett kilo cannabis användes för medicinskt bruk, har användningen ökat till 209 kilo år 2023.⁷

Användning av medicinsk cannabis i Tjeckien:

År	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017
kg	209	157	109	67	17	5	1

Det aktuella förslaget till förändring av narkotikapolitiken

Enligt det förslag⁸ som regeringens expertgrupp lade fram den 10 januari i år ska det bli tillåtet att odla några plantor cannabis hemma. Det innebär inte att det blir lagligt, men medför straffrihet för vuxna som odlar några få plantor för eget bruk.

I förslaget finns också införandet av cannabisklubbar, men enligt drogsamordnaren måste den delen av förslaget diskuteras vidare. Anledningen är att partierna i regeringen inte är eniga.

Förslaget är en kompromiss som inte alls går lika långt som drogsamordnaren Jindřich Vobořil hade hoppats. Det ursprungliga förslaget var tänkt att även reglera laglig odling, cannabisklubbar, licensierad försäljning och export samt beskattning. Planen var att införa registrering av användare, småodlare och cannabisklubbar. Tyskland, Nederländerna, Luxemburg och Malta är förebilderna. Tjeckien har dock tagit intryck av de synpunkter som EU-kommissionen riktat mot Tysklands förslag.

Enligt Business of Cannabis⁹ var det dock inte en kompromiss, utan en strategi för att få dem som vill se en legalisering att sätta press på motståndarna. Oavsett vilket så var förslaget inte alls lika långtgående som tidigare sagts.

⁷ <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-pribyvaji-legalni-pestitele-lecebneho-konopi-40457646>

⁸ <https://www.forbes.com/sites/dariosabaghi/2024/01/15/czech-republic-unveils-cannabis-legalization-plan-without-legal-market/?sh=37caeb6479d6>

⁹ <https://businessofcannabis.com/czech-republics-plans-to-roll-back-adult-use-actually-political-ploy-to-pressure-bills-opponents-say-insiders/>

Cannabisorganisationer som Safe Cannabis Association, CzechHemp och Legalizace.cz välkomnade lagförslaget, men hade önskat att en reglerad marknad med licensierade odlare och butiker skulle funnits med. I ett gemensamt pressmeddelande¹⁰ skriver de: "Att tillåta självodling och cannabisklubbar är två mycket viktiga steg i rätt riktning, men de tar inte upp ett av huvudproblemen som är ett resultat av det nuvarande repressiva tillvägagångssättet: de enorma och ständigt växande vinsterna från illegala producenter och återförsäljare, som utgör den största risken för ungdomar och därför för samhället som helhet."

Nu har representanter för CzechHemp, Safe Cannabis Association (ABK) och Legalizace.cz startat en gemensam organisation vid namn Racionální regulace (Rational Regulation), som i september 2024 genomför en rikstäckande kampanj för att sätta press på politikerna och på så sätt försöka driva igenom propositionen om en reglerad marknad. För ändamålet har de anlitat reklambyrån Kontra och har dragit igång insamling av pengar.

Ursprungligt förslag

Våren 2023 såg förslaget annorlunda ut och var betydligt mer långtgående.¹¹ Det innehöll "självodling, etablering av cannabisklubbar och en modell för licensierade producenter, distributörer och säljare", enligt expats.cz. Enligt drogsamordnaren Jindřich Vobořil skulle förslaget ge 15 miljarder tjeckiska kronor (motsvarande cirka 7 miljarder svenska kronor) årligen i skatteintäkter. Förslaget ingår i en större ANDT-strategi med höjda tobaksskatter och satsningar för att komma åt illegal handel med tobak och alkohol.

¹⁰<https://www.bezpecnekonopi.cz/blog/spolecne-stanovisko-regulace-konopi/>

¹¹ <https://www.expats.cz/czech-news/article/new-czech-law-for-legal-cannabis-sales-to-be-unveiled-in-march>

Framtida planer

Trots kompromissförslaget fortsatte drogsamordnaren Jindřich Vobořil att driva det ursprungliga, mer omfattande, lagförslaget vidare, inklusive en reglerad, legaliserad marknad. Redan samma dag som kompromissförslaget släpptes sa han att han hade för avsikt att förbereda två lagförslag: "När majoriteten av koalitionen representanter sagt att det skulle vara bra för dem att ha det [ursprungliga förslaget] tillgängligt under förhandlingarna, skulle det vara synd att kasta det i papperskorgen."¹² Parlamentarikern Klára Kocmanová (Piratpartiet) säger, i samma artikel, att koalitionen kommer att fortsätta diskutera en reglerad cannabismarknad efter andra länders exempel. Tomas Ryska, vd för Astrasana Czech, och en del av cannabisarbetsgruppen, avslöjade i en intervju med Business of Cannabis¹³ att det var en del i en strategi att plocka bort den del som handlar om en reglerad laglig cannabismarknad ur förslaget. Tanken är att det ska leda till påtryckningar på Kristdemokraterna–Folkpartiet (KDU-ČSL), det enda partiet bland de fem koalitionspartierna som motsätter sig en legaliserad marknad, genom missnöjda reaktioner från media och allmänhet. Förslaget att införa en legal marknad kommer då att kunna tas tillbaka i ett senare utkast, enligt Tomas Ryska.

I juli 2024 meddelas att den tjeckiska regeringens drogsamordnare Jindřich Vobořil slutar sin tjänst den 31 augusti i samförstånd med premiärministern.¹⁴ Enligt flera källor har han tvingats avgå.¹⁵ Det måste ändå sägas vara väntat, och snarast förvånande att det inte skett tidigare, med tanke på att han inte följt regeringens beslut genom att välja att lägga fram även det ursprungliga förslaget för parlamentet, tillsammans med regeringens kompromissförslag. Dessutom har han, för flera år sedan, grundat tankesmedjan Institute for rational addiction policies som jobbar för att påverka politiken och där han är ordförande. Han kommer att fortsätta arbetet där och kommer också att fortsätta som expert knuten till premiärminister Petr Fiala.¹⁶ Jindřich Vobořil har inte bara samordnat narkotikafrågorna utan även alkohol, tobak och spel. Han är utbildad psykoterapeut och kommer även att arbeta som behandlare.

Pådrivande

Pådrivande för liberalisering av cannabislagstiftningen har främst varit den nationella drogpolitiska samordnaren Jindřich Vobořil, cannabislobbyn (Safe Cannabis Association, CzechHemp och Legalizace.cz) samt Piratpartiet.

¹² https://www.novinky.cz/clanek/domaci-samopestovani-konopi-ma-sanci-pro-jsou-i-lidovci-40456894#utm_content=ribbonnews&utm_term=Jindřich%20Vobořil&utm_medium=hint&utm_source=search.seznam.cz

¹³ <https://businessofcannabis.com/czech-republics-plans-to-roll-back-adult-use-actually-political-ploy-to-pressure-bills-opponents-say-insiders/>

¹⁴ <https://addiction-policy.eu/en/article-detail/66d0b3ef47976bedb2c2b557>

¹⁵ https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/voboril-konci-jako-protidrogovy-koordinator-tlacily-na-me-nektere-velke_2407091925_hof

¹⁶ <https://www.zdravotnickýdenik.cz/wp-content/uploads/2024/08/final-letter-support-jindrich-voboril-1.pdf>

Den tidigare samordnaren, Jindřich Vobořil, är övertygad om att det går att kontrollera produktion, distribution och försäljning, och att det skulle generera skatteintäkter och göra förebyggande åtgärder mer effektiva.

Regeringskoalitionen, utom Kristdemokraterna-Folkpartiet, står bakom förslaget att legalisera bruket, även om det är Piratpartiet som driver frågan. I alliansregeringens programförklaring, där premiärminister Petr Fialas parti, Demokratiska medborgarpartiet (ODS), är störst, finns också ett liberalt synsätt på så kallade "soft drugs". Enligt förklaringen ska repressionen minska och straffen graderas beroende på hur skadlig drogen bedöms vara.

Den nystartade organisationen Racionální regulace (Rational Regulation)¹⁷ har startats av representanter för CzechHemp, Safe Cannabis Association (ABK) och Legalizace.cz för att driva den rikstäckande kampanj som startade i september i syfte att sätta press på politikerna och på så sätt försöka få igenom propositionen om en reglerad marknad.

Industrin

Det finns redan i dag en legal industri som odlar cannabis för medicinska ändamål. I ett reportage i Novinky.cz den 18:e januari¹⁸ i år visas vilken potential tjeckiska cannabisodlingar har att växa. Enligt artikeln går nästan all inhemsk cannabis på export till länder som Tyskland och Polen. Aleš Hrabák, en av grundarna till plantskolan i reportaget, säger till tidningen att de successivt försöker etablera sig i fler europeiska länder.

Odlingen sker under laboratorieliknande förhållanden. I starkt upplysta utrymmen finns växter i olika stadier av tillväxt: små groddar, växande plantor och slutligen de som är redo för skörd. Enligt plantskolans tekniska chef Martin Vaňek kan de få fram mellan 800 och 1000 kilo torrs substans per år. Den högsta THC-halten deras plantor innehåller är 30 procent.

Medan det i Tjeckien skrevs ut drygt 200 kg cannabis förra året, skrevs det, enligt tidningen ut 16 ton i Tyskland. Enligt ordförande i Safe Cannabis Association och tidigare parlamentarikern, Tomáš Vymazala, tyder det på att den tjeckiska förskrivningen skulle kunna öka.

Enligt en läkare som uttalar sig i artikeln, dr Václav Trojan från S:t Annes universitetssjukhus i Brno, används så kallad "medicinsk cannabis" idag relativt ofta mot smärta, medan det inom andra sektorer ökar långsamt. Enligt artikeln borde cannabis även kunna användas mot symptom på MS, Parkinsons sjukdom eller för att dämpa ångest.

¹⁷ <https://www.racionalniregulace.cz/the-campaign-for-rational-cannabis-regulation-called-its-ok-supports-a-draft-bill-that-would-allow-not-only-homegrowing-but-also-regulated-market/>

¹⁸ https://www.novinky.cz/clanek/domaci-pribyvaji-legalni-pestitele-lecebneho-konopi-40457646?_zn=aWQIM0QxNTE5NzIzOTM5NTE5MDU1NjUwJTdDdCUzRDE3MDY2MjcyNzkuNTcwJTdDdGUIM0QxNzA2NjI3Mjc5LjU3MCU3Q2MIM0RCOUQyOEU3ODJEUyYyRTM1MTdGMg%3D%3D

Motståndare

Kristdemokraterna, KDU, och Folkpartiet, ČSL, (som är sammanslagna till KDU-ČSL) har spjärnat emot, bland annat har medlemmar i partiet sedan sommaren 2023, drivit en motkampanj på sociala medier.¹⁹ Parlamentsledamoten Tom Philipp, som också är läkare, har till exempel delat bilder med partiets officiella logotyp i sina inlägg där han slår hål på myter om att legalisering skulle minska riskerna med användning av drogen. Tillsammans med partiets narkotikapolitiska expert, tillika förste vice ordförande, Jan Bartošek, anordnade han ett seminarium om marijuana i augusti 2023 dit bland andra drogsamordnaren var inbjuden som talare. Jindřich Vobořil vägrade dock att komma på grund av partiets restriktiva syn på cannabis.

KDU-ČSL oroas över att antalet användare kan komma att öka liksom utgifter för vård och behandling, en åsikt som bland andra uttryckts av jordbruksministern, Marek Výborný.

Partiet accepterar kompromissförslaget, men enligt Jan Bartošek kommer de inte att acceptera cannabisklubbar.

Hinder

EU:s lagstiftning tillåter inte en medlemsstat att legalisera användningen av cannabis och förbinder dem att bekämpa narkotikasmuggling.^{20 21}

Att Malta och Luxemburg, de två medlemsstater som har legaliserat cannabisbruk för vuxna, har kunnat göra så beror på att de inte har etablerat någon legal marknad.

Opinion

De långa straffen för narkotikabrott väcker ont blod i Tjeckien eftersom straffen för till exempel våldtäkt är betydligt lägre.

I TV-programmet 168 timmar²² rapporteras att en man som dömts för att ha våldtagit sin tonåriga styvdotter under två och ett halvt års tid kommit undan med villkorligt straff, medan en annan man som tillsammans med två andra dömts till storskalig cannabisodling av marijuana (57 kilo) dömts till nio års fängelse plus tre års skyddstillsyn, totalt alltså tolv år.

¹⁹ <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-lidovci-broji-proti-konopi-nastvali-tim-voborila-40441527>

²⁰ Schengenkonventionen, 1985. <https://eur-lex.europa.eu/SV/legal-content/glossary/schengen-agreement-and-convention.html>

²¹ EU:s rambeslut 2004/757/JHA, 2004. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX%3A32004F0757>

²² <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/168-hodin-nastaveni-trestu-v-cesku-za-pestovani-konopi-lide-dostavaji-i-12-let-za-mrizemi-za-345441?fbclid=IwAR0hq9HFX1r57iSp5O8ZhVJoz1PzMZsl8J0BmlQEcyoSJGQ0s2ykAny-CsE>

”Han satt där med sina medfångar, de pratade och han insåg att han satt där med tre mördare. Och han hade längst straff. Han insåg att han ansågs vara farligast för samhället”, sa hans mamma i en intervju.

Enligt en Eurobarometer²³ gjord i februari 2022 har avkriminalisering/legalisering stöd av medborgarna i många länder, främst i Tjeckien (70 %), Polen (71 %), Slovenien (71 %) och Kroatien (72 %). I endast fyra av EU:s medlemsstater anser hälften eller fler av respondenterna att försäljning av cannabis borde fortsätta att vara förbjudet. Som svar på en efterföljande fråga svarar en överväldigande majoritet (93 %) att cannabis borde vara tillåtet för medicinskt bruk.

En förklaring till den positiva opinionen kan sannolikt härledas till den tjeckiska befolkningens positiva inställning till hälsokost och alternativmedicin. Av informella samtal med en person som flytt till Sverige från dåvarande Tjeckoslovakien har den tjeckiska befolkningen en helt annan inställning till sådant än svenskar. Alternativa läkemedels- och sjukvårdsbehandlingar har använts i Tjeckien i århundraden. Cannabis får användas i hudvårdsprodukter och som alternativ till morfin för smärtlindring. Det går också att få sådan behandling i motsvarande Försäkringskassans regi.

Tidsaxel

2010 Maxstraffen sänks för hantering av cannabis. Straffrihet införs för konsumtion och innehav för eget bruk.

2013 Medicinskt bruk av cannabis blir lagligt.

2022 Tjeckien blir första land i EU att höja gränsen för industrihampas THC-innehåll till 1 procent. (Från 0,2 procent.)

2022 Den tjeckiska regeringen aviserar att de tänker lägga fram ett lagförslag som ska tillåta att vuxna använder cannabis och odlar några plantor för eget bruk. I förslaget skulle också ingå hur en legal marknad skulle kunna regleras genom att kunder skulle kunna registrera sig och handlare beskattas.

2023 Beslut om ny inriktning för narkotikapolitiken fattas i april. Avsikten var att den skulle röstas igenom 2024.

²³ https://www.euda.europa.eu/publications/faq/cannabis-laws-europe-questions-and-answers-for-policy-making_en

2024 Den 10 januari läggs ett kompromissförslag fram som inte alls är lika långtgående som den ursprungliga planen. Narkotikasamordnaren planerar ändå att lägga fram även det ursprungliga för parlamentet. Omröstning är tänkt att hållas under året.

2024 Planerad omröstning om de två förslagen.

Rapportförfattare: Eva Ekeröth